

Komplet pomagala za nastavnike

Pomagalo 3: Vođenje plenarnih rasprava (kritičko promišljanje i izvođenje zaključaka) u nastavi odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Uvod

Učenici razmjenjuju svoje misli i ideje uz vodstvo svojih nastavnika. To je sve. Postava je jednostavna i zahtijeva samo ploču ili flipchart, no zato je uloga nastavnika zahtjevnija. Platonovi “Sokratski dijalozi” obilježavaju dugu tradiciju ovog načina poučavanja, a Sokrat je bio fokusiran na problematiziranje i dekonstrukciju pogrešnih ili dogmatskih uvjerenja svoga partnera. Ovdje predlažemo ulogu koja više odgovara nastavniku demokratskog građanstva i ljudskih prava – više podržavajuću, poput mentora. Aspekt razvoja kompetencija – gdje učenici uče kako razmišljati i iskazivati svoje misli – cilj je koji je jednako bitan kao i sadržaj.

Učenici su angažirani u procesu razmišljanja i interaktivnog konstruktivističkog djelovanja. Nastavnik ih u tome podržava. Općenito govoreći, razmišljanje je napor u povezivanju konkretnog s apstraktnim. Plenarne rasprave treniraju učenikovu sposobnost razmišljanja. Za razmišljanje je potrebno vrijeme. Oprezni učenici često su spori u razmišljanju.

Jedino škola može ponuditi vođene plenarne rasprave kao oblik učenja. Kao i nastavnikovo predavanje, može ih se precizno prilagoditi potrebama učenika više od bilo kojeg udžbenika ili video materijala. Kritičari s pravom ističu zloupotrebu ovog oblika: koristi se prečesto i predugo; nastavnici postavljaju pitanja koja učenici nisu sposobni odgovoriti i ne zanimaju ih; nastavnici provode grubu sokratsku ulogu tretirajući učenike kao inferiorne sugovornike od kojih se očekuje da ponude odgovore koje nastavnik želi čuti.

No, ako se koriste promišljeno i s odgovarajućom količinom prakse, plenarne su rasprave jedan od najmoćnijih i najfleksibilnijih, te zapravo neophodnih, oblika odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava. Sljedeća lista provjere sažima potencijal učenja i nudi nastavniku savjete što činiti, a što izbjegavati. Knjige II-V u ovom izdanju odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava predstavljaju brojne opise plenarnih rasprava s učenicima od osnovnoškolske do više srednjoškolske razine. Iz tog razloga niti jedan primjer nije uključen u ovo pomagalo.

Uloga učenika

Učenici:

- pristupaju raspravi s određenim predznanjem – na različitim razinama i zainteresirani su za temu koja se raspravlja;
- znaju da je njihov doprinos dobrodošao i da neće dobiti ocjene za “pogrešne” ideje ili prijedloge;
- imaju značajan udio vremena za govorenje;
- mogu zadovoljiti različite potrebe u učenju (na primjer: “spori mislioci” – “brzi govornici”).

Uloga nastavnika

Nastavnik:

- komunicira s razredom, spreman je i želi improvizirati i reagirati na sve što učenici kažu;
- u potpunosti shvaća temu i ima jasnu ideju ishoda rasprave;
- kontrolira, no ne dominira, plenarnom raspravom uzimajući tek mali dio vremena izlaganja;
- daje učenicima dovoljno vremena za razmišljanje;
- sluša bez vođenja bilješki;

- aktivno sluša i daje kratke napomene na ideje koje učenici iskazuju;
- potiče učenike na sudjelovanje i obraća se učenicima koji su skloni povlačenju;
- upravlja vremenom, grupom i procesima;
- daje strukturu raspravi koristeći ploču (bolje nego flipchart), nudeći slike, simbole, primjere informacije, koncepte i okvire;
- utvrđuje potrebe učenika u učenju i reagira u skladu s njima. Poučava učenike o temama i činjenicama koje ne poznaju i osigurava da se pogrešni ili nepotpuni argumenti ili promišljanja kritiziraju i dekonstruiraju.

Odgovarajuće teme i konteksti u odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Odgovarajuće teme uključuju:

- rad s doprinosom učenika (pitanja, komentari, prezentacije, domaća zadaća, iskustvo i osjećaji)
- rad s doprinosom nastavnika (pitanja, poticanje, slike, predavanje)
- uvođenje novog koncepta;
- dodatni zadaci nakon čitanja ili istraživanja;
- dodatni zadaci nakon faze iskustvenog ili problemskog učenja (izvještavanje, promišljanje);
- povratne informacije;
- razvoj hipoteze za daljnje istraživanje.

Potencijal za učenje

Učenici:

- stvaraju kontekst za novi koncept koji nastavnik predstavlja prenoseći obrazovni sadržaj (konstruktivističko učenje);
- stječu iskustvo razmišljanja – postavljajući pitanja, pažljivo razmatrajući odgovore, povezujući konkretno s apstraktnim i obratno (razvoj kompetencija kroz prikaze analitičkog razmišljanja i kritičkog prosuđivanja);
- razmjenjuju svoje kriterije prosuđivanja i promišljaju razloge svog izbora kriterija (kompetencija prosuđivanja ili interaktivno konstruktivističko učenje)
- doživljavaju svoj razred kao mikro-zajednicu učenja u kojoj ih se potiče na sudjelovanje (učenje kroz demokraciju i ljudska prava)
- obraća im se kao stručnjacima (jačanje samopoštovanja);
- iznose svoj sud nakon što su razmotrili polemična mišljenja o političkoj temi (simulacija procesa političkog odlučivanja, zakonodavna rasprava).

Priprema

Kriteriji za izbor teme:

- Učenici trebaju biti informirani o temi (poveznice s predznanjem učenika).
- Učenici uviđaju zašto je tema vrijedna rasprave (relevantnost, osobni izbor).
- Polemika: tema stvara problem i omogućava učenicima zauzimanje različitih stajališta; nastavnik ima osobni stav no ne posjeduje “točno rješenje”.

- Nastavnik na umu ima matricu koja mu omogućava predvidjeti što će učenici vrlo vjerojatno reći, te integrirati njihove ideje u konceptualni okvir (primjerice, za i protiv, kriteriji korektnosti i učinkovitosti, konkretno i apstraktno, interesi i kompromis).
- Ukoliko rasprava ne započne inputom učenika, nastavnik razmišlja o početnoj ideji (pitanje ili poticaj, na primjer).
- Nastavnik priprema sažetak rasprave – na primjer dijagram s novim konceptom, tezom, odnosno nizom ključnih riječi koje učenici oblikuju u tekst kao dodatnu domaću zadaću.

Savjeti: Učinite!

- Kad potičete ili postavljate pitanje, omogućite svojim učenicima vrijeme za razmišljanje – pričekajte nekoliko sekundi. Potom prepustite podij nekolicini učenika u nizu.
- Varijante značajno popravljaju kvalitetu doprinosa učenika i nastavnika kada dajete poticaj ili postavljate pitanje, no zahtijevaju više vremena;
 - o omogućite svojim učenicima dovoljno vremena da zapišu svoje ideje i onda im prepustite podij; učenici čitaju svoje iskaze ili izlažu svoje zapisane ideje na podiju ili na posteru i grupiraju ih;
 - o neka Vaši učenici predstave svoje ideje u paru, te potom prezentiraju svoje rezultate.
- Osnovno pravilo: “Jedan doprinos nastavnika – mnogobrojni odgovori učenika.” Što se upravljanja vremenom tiče, ovime se već može ispuniti cijela plenarna rasprava zaokružena nastavnikovim sažetkom ili zaključkom.
- Pobrinite se da Vaši učenici sjede u kvadratu ili krugu dopuštajući svakome da se obrati i vidi ostale.
- Pobrinite se da učenici mogu jedni druge razumjeti. Potičite ih da objasne svoje ideje i terminologiju koju drugi učenici ne znaju.

Savjeti: Izbjegavajte!

- Izbjegavajte postavljanje da/ne pitanja. U tom slučaju trebat ćete odmah postaviti još jedno. Preferirajte otvorena pitanja ili poticaje. Daljnja pitanja tada mogu biti fokusiranija i specifičnija;
- Izbjegavajte uvlačenje u raspravu s jednim ili dva učenika. Umjesto toga preusmjerite njihova pitanja ostatku razreda;
- Izbjegavajte zanemarivanje ili ignoriranje izjava učenika koje vas ulove nepripremljene. To mogu biti najzanimljivije izjave! I u ovom slučaju uključite razred;
- Izbjegavajte komentiranje svake pojedine izjave učenika s kojom se slažete ili ne slažete. Umjesto toga potičite učenike da prepoznaju svoje snage ili slabosti u međusobnim argumentima;
- Izbjegavajte ograničavanje svoje uloge na prozivanje učenika redoslijedom kojim su podigli ruke. Često će se učenici baviti različitim aspektima i podtemama i rasprava može lako otići u zbunjujućem ili kaotičnom smjeru. Stoga preuzmite inicijativu i odlučite ili predložite na koju ćete se temu prvo usredotočiti. Naglasite dilemu o ograničenosti vremena i koncentracije da bi se sve raspravilo, ukoliko učenici dovedu u pitanje potrebu za određivanjem prioriteta.

Nastavnik kao improvizator – učenici potiču raspravu

Do sada smo razmatrali plenarne rasprave koje je nastavnik uključio u planiranje lekcije demokratskog građanstva i ljudskih prava.

No, učenici mogu spontano zatražiti raspravu, često iznoseći primjedbu ili komentar koji potiče polemiku. Ako to vrijeme dopušta, nastavnik treba učenicima dati priliku da se izraze. Njihove potrebe u učenju su na taj način očite – oni ili barem dio njih su zainteresirani za tu temu.

Primjeri:

- “Na kraju se možeš osloniti samo na svoju obitelj.”
- “Mislim da je za neke ljude smrtna kazna dobra ideja. ”
- “Što se događa političarima koji ne ispune svoja izborna obećanja?”
- Učenik se poziva na aktualnu temu iz dnevnog tiska.

U takvim situacijama učenici postavljaju zadatak nastavniku. Nastavnik treba voditi raspravu bez prethodne pripreme, jedino improvizacijom. Nastavnici ne trebaju zazirati od ovakvih situacija. Uobičajeno nastavnici i razumiju temu, a načini interakcije su isti kao u svakoj plenarnoj raspravi uključenoj u nastavni plan. Slična situacija nastaje kada učenici zatraže od nastavnika objašnjenje za koje nije unaprijed pripremljen (“što znači demokracija?”).

Slijede savjeti za reagiranje u spontanim raspravama:

- Pitajte učenika koji je započeo raspravu da objasni temu razredu. To daje svakome priliku za sudjelovanje, a vama vrijeme za razmišljanje.
- Odredite koliko vremena želite posvetiti toj temi. Odlučite kako nastaviti s temom/ama i lekcijom nakon rasprave.
- Kada slušate učenike, obratite pozornost na ono što znaju i što jesu, odnosno nisu razumjeli.
- Preuzmite inicijativu za iznošenje sažetka ili zaključka rasprave. On ne treba biti iste kvalitete kao onaj o kojem ste imali vremena razmisliti unaprijed, no to više koristi učenicima od završavanja rasprave bez ikakvog zaključka o tome do čega je dovela rasprava.
- Druga mogućnost je da to oblikujete u naknadni zadatak za svoje učenike, no samo ukoliko imate rješenje u vidu.